

Türk Kamu Yönetiminde ‘Soydaş’ Sorunsalı: İç Politikadan Dış Politikaya

Fırat YALDIZ *

Öz: ‘Soydaş’ kavramı, son dönem Türk dış politikasında önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Sosyal inşacı kuramın daha kolay anlamamızı sağladığı kamu yönetimi, dış politika ve kimlik tartışmaları bağlamında, soydaş kavramı da Türkiye tarafından inşa edilmekte olan önemli (ve sorunlu) bir kimlik haline gelmiş, bu kavrama ilişkin kamu yönetimi uygulamaları, yasal düzenlemeler ve uygulamalar daha da artmıştır. Anayasa ve Vatandaşlık Kanunu uyarınca, soy bağı (yani soydaşlık) Türk vatandaşlarının soy bağı ile ilişkili olmasına rağmen, diğer birçok yasal metin, Türk kavramını ve soy bağını, Anayasa’nın ve Vatandaşlık Kanunu’nun çizdiği çerçevenin dışına taşıyarak, etnisite temelli ve tartışmalı bir kavramsal ve yasal alt yapıya dayandırmaktadır. Bu durum ise, Türk dış politikasında yeni sorunlar ortaya çıkarmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk dış politikası, soydaş, Türk soylu, Türk soylu yabancı.

The Problem of ‘Descendant’ in Turkish Public Administration: From Internal Policy to Foreign Policy

Abstract: The concept of ‘descendant’ (soydaş) has started to take an important place in the Turkish foreign policy in recent years. The social constructionist theory that allows us to more easily understand the debates in public administration, foreign policy and identity. In this context, the descendant term is also being constructed by Turkey as an important (and problematic) identity; public administration implications, regulations and practices relating to this term has been further increased. Although descent is related to the Turkish citizenship according to the Constitution and Citizenship Law, many other legal texts are moving the term of Turkish and descendant out of the legal framework drawn by the Constitution and the Citizenship Law by basing on the ethnicity-based conceptual and legal structure. This situation presents new problems in the Turkish foreign policy

Keywords: Turkish foreign policy, descendant, Turkish descent, Turkish descent foreigner

* Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü.

Makale gönderim tarihi: 15.11.2018

Makale kabul tarihi: 25.01.2019

Amme İdaresi Dergisi, Cilt 51, Sayı 4, Aralık 2018, s.1-20

Giriş

Bu makalede, giderek daha büyük bir sorunsala dönüşen ‘soydaş’ kavramı (i) Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan fakat özellikle 1990’lardan itibaren ortaya çıkan siyasal durum ve yasal düzenlemeler, (ii) Türk kamu yönetimi ve siyasetinin aktörlerinin söylem ve eylemleri, (iii) Türk dış politikası üzerinden irdelenecektir. Soydaş kavramının varlığı, Türkiye’de gerek iç gerekse dış politikada “Türk vatandaşlığı” bağlamındaki söylem/eylem ve yasal çerçeve arasında çelişkiler ve çıkmazlar yaratmaktadır. Makalenin temel iddiası, Türk dış politikasında ‘soydaş’ kavramı üzerinden başarılı bir strateji yürütmeye çalışan Türkiye’nin tam da bu strateji ile iç siyasette anayasal olarak tanımlanan ‘vatandaşlık’ kavramı üzerinde tartışmalara yol açtığıdır. Bu noktada ortaya çıkan bu çelişkiler yumağının temelinde Türk kamu yönetimindeki uygulamalar, yasal düzenlemeler ve aktörlerin eylem ve söylemleri görülmektedir.

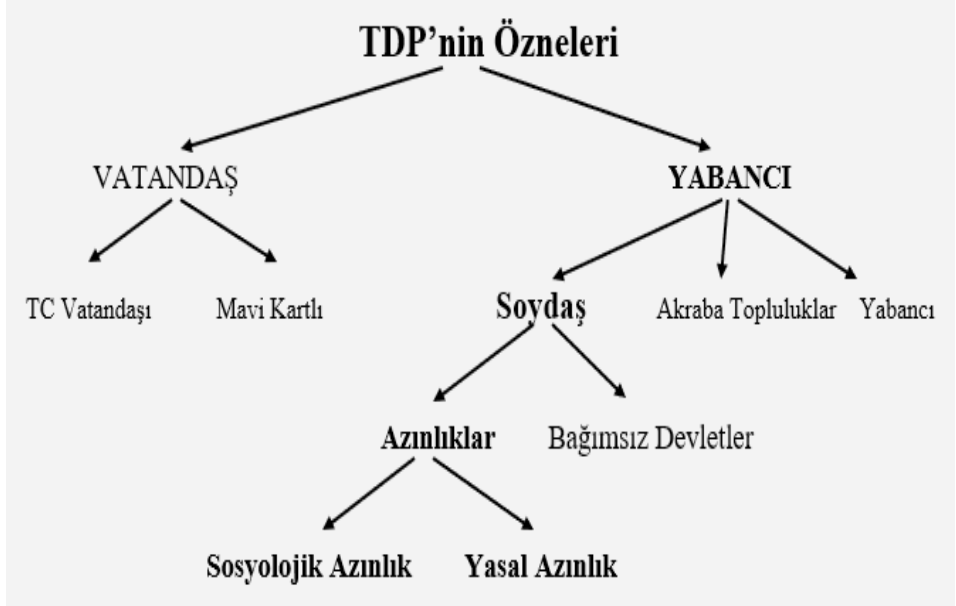
Bu çerçevede makale, ‘soydaş’ kavramının Türk dış politikasındaki yerine ve önemine dair kısa bir izahtan sonra, teorik olarak sosyal inşacı perspektiften ‘soydaş’ kavramının inşasını açıklamaktadır. Ardından yukarıdaki temel iddiaya uygun olarak öncelikle Türk dış politikasında etkili bir strateji alanı olarak kullanılan soydaş kavramının Türk kamu yönetimindeki yasal düzenlemeler ve aktörlerin (siyasetçiler, siyasî partiler, bürokratlar, diplomatlar) eylem ve söylemleri üzerinden nasıl şekillendiği ve ‘Türk’ kavramının anayasal olarak vatandaşlık bağı ve/veya soydaş kavramı üzerinden tanımlanmasının iç siyasette ne tür çelişkiler yarattığı ele alınmaktadır. Burada farklı örnekler, özellikle yasama, yürütüme ve yargıdaki tüm aktörleri kapsayacak şekilde oluşturulmaya gayret gösterilmiştir. Böylelikle söz konusu kavram üzerinde ortaya çıkan çelişkilerin devlet örgütlenmesinde tek bir aktörün ya da erkin sorumluluğunda olmadığı gösterilmeye çalışılmıştır. Son olarak tüm bu gelişmelerin Türk dış politikasında yarattığı sorunlar, çeşitli örnekler üzerinden irdelenmiştir. Böylelikle, bu makale, Türk dış politikasında başarılı bir siyaset için inşa edilmeye çalışılan ‘soydaş’ kavramının ve ‘soydaşlık’ kurumunun Türkiye’nin iç ve dış politikasında yarattığı çelişkileri ve ‘Türk’ kavramının ne/kim olduğu tartışmasının vatandaşlık veya soy bağı üzerinden tanımlanmasının sonuçlarını ortaya koymaktadır. Bu sayede, bu tartışmaların henüz detaylı bir şekilde irdelenmediği akademik çalışmalara giriş niteliğinde bir katkı sunulması amaçlanmaktadır.

Türk Dış Politikasının Özneleri ve Soydaş

Türk iç ve dış politikasında soydaş kavramı akademik açıdan yeterince irdelenmemiş olmasına rağmen artan bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle dış politikadaki bu kavramsal bağlam, yasal altyapıdan da yoksun ve tartışmalı bir çerçeveye oturmaktadır. Bu belirsiz kavramsal ve kuramsal çerçeve, dış

politikanın birey açısından 'vatandaş' veya 'yabancı' şeklindeki yasal ayrımını ve kavramsal sınırlarını giderek daha muğlak hale getirmektedir. Bu bağlamda, Türk dış politikasının birey açısından özneleri aşağıdaki şekilde kavramsallaştırılabilir:

Şekil 1. Türk Dış Politikasının (TDP) Özneleri

Şekil 1'de belirtilen -yabancılar hariç- özneler, Türk Diasporası uygulamaları bağlamında Türk Diasporası'nın da özneleridir. Türk Diasporası (i) Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşları (T.C. vatandaşları ve Mavi Kartlılar), (ii) Soydaş ve akraba topluluklardan oluşmaktadır. Esasında Türk Diasporası'nın¹ öznelerinin belirsiz olduğu söylenebilir. Zira Şekil 1'de belirtilen öznelere ek olarak Osmanlı bakiyesi, İslam dünyası (ümmet) ve hatta Türkiye'de okuyan uluslararası öğrenciler bile zaman zaman Türk Diasporası'nın parçası olarak değerlendirilmektedir (Yaldız, 2019).

Türk dış politikasının, Türkiye ile ilişkiler bağlamında en temel ve yasal açıdan en güçlü öznesi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne vatandaşlık bağı ile bağlı olan ve yurtdışında yaşayan yaklaşık 6 milyon Türk vatandaşdır. Dışişleri Bakanlığı'nın verilerine göre, yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının yaklaşık

¹ Bu makalede, başka bir çalışma konusu olabilecek diaspora konusuna ve Türk Diasporası olgusuna ilişkin kavramsal ve kuramsal tartışmalara yer verilmemiştir. Bunun yerine, diaspora ve Türk Diasporası konularına ilişkin araştırma ve tartışmalara temel olabilmesi amacıyla soydaş kavramı üzerinde durulmuş, Türkiye'nin soydaş politikalarının yasal, politik ve diplomatik arka planına odaklanılmıştır.

5.5 milyonu Batı Avrupa ülkelerinde, geri kalanı ise Kuzey Amerika, Asya, Orta Doğu ve Avustralya’da yaşamaktadır ve “*Batı Avrupa ülkeleriyle ilişkilerimizin en önemli boyutlarından birini teşkil eden Türk toplumunun ihtiyaçlarının karşılanması ve sorunlarının çözülmesi dış politikamızın öncelikli konularından biridir.*” (“Yurtdışında Yaşayan Türk”, 2017).

Mavi Kart ise, doğuştan Türk vatandaşı olmalarına rağmen izin alarak Türk vatandaşlığından çıkanlara ve bunların altsoylarına verilen resmî belgedir. Mavi Kart uygulaması, özellikle çift/çoklu vatandaşlığın yasak (veya ağır şartlara bağlı) olduğu ülkelerde yaşayan Türk vatandaşlarının, yaşadıkları ülkelerin vatandaşlıklarına geçmeleri durumunda Türkiye’de hak kaybına uğramamaları amacıyla yapılmış bir düzenlemedir. Özellikle son yıllarda, Mavi Kart’a ilişkin yasal düzenlemeler ve Mavi Kartlılar Kütüğü gibi teknik alt yapı ve elektronik kayıtlar yeniden güncellenmiş/güçlendirilmiştir.²

Yabancılar, (i) soydaşlar, (ii) akraba topluluklar, (iii) yabancılar şeklinde kavramsallaştırılmaktadır. ‘Akraba Topluluk’ kavramı ile kimlerin kastedildiği hiçbir yasal belgede tanımlanmamaktadır. Adında ‘Akraba Topluluklar’ kelimeleri geçen Türkiye Cumhuriyeti resmî kurumlarının kanunlarında veya resmî internet sitelerinde dahi ‘akraba topluluklar’ ile ne kastedildiği belli değildir. İlgili kurumların uygulamalarına ve kavramın genel kullanımına bakıldığında ise akraba topluluklar ile ‘Türkiye ile soy bağı olmayan ancak tarihsel-kültürel bağları olan ve özellikle eski Osmanlı coğrafyasında yaşayan’ toplumların kastedildiği görülmektedir. Ancak akraba topluluklar kavramına ilişkin bu belirsizlik ve tanımsızlık, kavramın kullanımını son derece geniş bir zamansal ve mekânsal çerçeveye doğru genişletmekte, kavramı uzamsal açıdan tanımlanamaz hale getirmektedir. Nitekim, Dışişleri Eski Bakanı Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu (2012) kavramın içeriğini Komor Adaları’na kadar genişleten ifadeler kullanmıştır:

...Komor Adaları’na biz Osmanlı diye mi bakıyoruz?... Şimdi akraba topluluklar derken de bizim kastettiğimiz sadece ve sadece kuzenimiz olan, Balkanlar’daki Orta Asya’daki topluluklar değil, bütün bu topluluklar. Öğrenci bursları verildiyse... Bizden alacaklı olan çok millet var. İşte akraba topluluklar dediğimiz o alacaklı milletler.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (M.3-ü) ile ‘yabancı’ kavramı “Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişi” olarak tanımlanmaktadır (“Yabancılar ve Uluslararası”, 2018). Ancak uygulamada, yabancı kavramının sadece vatandaşlık bağı olmayan kişileri değil, Türkiye ile tarihsel ve kültürel bağları da olmayan kişiler için kullanıldığı görülmektedir. Aşağıda da görüleceği üzere, ‘soydaş’ olarak tanımlananlar, Türkiye ile vatan-

² Ayrıntılı bilgi için bkz. “Mavi Kart (Eski Pembe Kart) Uygulaması”, http://www.mfa.gov.tr/mavi-kart-_eski-pembe-kart-_uygulamasi-.tr.mfa. (Erişim tarihi: 8 Haziran 2017)

daşlık bağı olmasa da birçok yasal düzenleme ile yabancılara verilmeyen istisnaî haklara sahiptir.

Soydaş kavramı, (i) Azerbaycan, Türkmenistan gibi kendi bağımsız devletini kurmuş olanları ve (ii) Bulgaristan, Yunanistan, Gürcistan, Irak gibi devletlerde azınlık olarak yaşamakta olan birey ve toplulukları kapsamaktadır. Bu çalışmada ikinci kavramsal çerçeve ve toplumsal yapı üzerinde durulacaktır.

Kuramsal Arka Plan: Sosyal İnşacı Perspektiften Soydaş Kimliği ve Aktör-Yapı İlişkisi

Türkiye, 2000'lerde bölgesel ve küresel sistemdeki yerini güçlendirmek ve önemli bir bölgesel güç haline gelebilmek için, dış politikada birçok yeni yönelimi barındırmaya başlamıştı. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından, Balkanlar'dan Orta Asya'ya, Orta Doğu'dan Kafkaslar'a kadar birçok bölgede, Türk dış politikası için yeni bir etkinlik alanı ortaya çıkmıştı. Dolayısıyla bu yönelimleri açıklayabilecek ve meşrulaştırabilecek yeni birçok kavram da kullanılmaya başlandı. Çok boyutlu dış politika, yumuşak güç, komşularla sıfır sorun politikası, ritmik diplomasi gibi dış politikada önemli ve yeni kavramlardan biri de soydaş kavramı olmuştur. Ancak soydaş kavramı, Türk siyasal hayatı açısından tam olarak yeni bir kavram sayılamaz; nitekim bu kavram tarihsel olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemine denk düşen bir tartışmaya ve temel bir soruya dayanmaktaydı: 'Türk' kelimesi (i) Türk ırkını mı, yoksa (ii) din ve ırk farkı gözetmeksizin tüm Türk vatandaşlarını, yani Türk milletini mi tarif etmektedir? Nitekim 1924 Anayasası'nın hazırlık çalışmalarından beri devam etmekte olan bu tartışmalı konuda resmi ideolojinin söylemde ikinci cevabı, eylemde ise birinci cevabı verdiği iddia edilmektedir (Oran, 2016: 249-272).

Türk dış politikasında soydaş kavramını anlayabilmek için ihtiyaç duyduğumuz kavramsal genişliği ve kuramsal derinliği sosyal inşacı teoride bulabiliriz. İnşacı teorinin temel argümanları arasında yer alan kimlik inşa süreci, soydaş kavramının Türk dış politikasındaki yerini ve etkisini analiz etmemizi sağlamaktadır. Çünkü "kimlik" kavramı, dış politikayı anlamamızı sağlayan anahtar kelimelerden biridir. Nitekim Hopf da (2002), devletlerin ulusal kimliklerinin uluslararası politikalarında çok önemli bir etkisi olduğunu belirtmektedir. Katzenstein (1996:1-32) ise kimliğin dış politikadaki önemine vurgu yaparak, kimlik ve kültür tanımlarının, ülke çıkarlarına, güvenliğine ve küresel güvensizliklere doğrudan etkisi olduğunu savunmuştur.

Bu bağlamda, kimlik inşası çıkar olgusuyla bağlantılı olup, 'aktör' (agent) ve 'yapı'nın (structure) birbirlerini karşılıklı olarak etkilediği/oluşturduğu; bu et-

kileşimin ortaya koyduğu sosyal yapıların sadece maddî yönünün değil, ortak düşüncelerden oluşan yönünün de önemli olduğu bir durum ortaya koymaktadır. Aktör ve yapı arasındaki ilişki, özneler arası bir anlam ifade etmektedir: Yapı aktörü sınırlandırır; aktör yapıyı dönüştürebilir (Jackson ve Sørenson, 2006: 162-164).

Aşağıda ayrıntılı bir şekilde tartışılacağı üzere, soydaş kimliğinin Türk vatandaşlığı yerine Türk etnisitesi üzerinden inşası, Türkiye dışındaki soydaş toplumların (yapı) etnik kimliğini öne çıkarmakla kalmayıp, Türkiye Cumhuriyeti devletinin politika yapıcılarının ve uygulayıcılarının, dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin (aktör) etnik kimliğini de öne çıkarmaktadır. Türkiye, soydaş politikaları ile soydaş toplumları etnik kimlikleri üzerinden dönüştürürken, bu politikalar da Türkiye'nin ulusal kimliğini etnik temeller bağlamında sınırlandırmaktadır. Nitekim Türkiye'nin bu karşılıklı etkileşimin de bir sonucu olarak, özellikle 2000'li yıllarda kurduğu veya yeniden yapılandığı ulusal kurumlarının ve kurulmasına öncülük ettiği bölgesel kuruluşların adlarından ve işlevlerinden de bu durum açıkça görülebilmektedir. Ulusal kurumlara Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA-1992/2011)³, Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB-2010)⁴, Yunus Emre Türk Kültür Merkezleri (2007)⁵; bölgesel kuruluşlara ise Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Keneşi-2009)⁶, Uluslararası Türk Kültür Teşkilatı (TÜRKSÖY-1993)⁷, Uluslararası Türk Akademisi (2010)⁸, Türk Kültür ve Mirası Vakfı (2012)⁹, Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPAA-2008)¹⁰, Türk İş Konseyi (2010)¹¹ gibi kurumlar örnek gösterilebilir.

Türk Kimdir? Vatandaş mı? Soydaş mı?¹²

'Türk'ün kim ve ne olduğu -gerek genel millet kimliğinin tanımlanmasına ilişkin dünya literatüründeki tartışmalar gerekse özelde 'Türk' kavramının kendisine dair tarihçilerin, siyaset bilimcilerin, sosyologların, hukukçuların gerçekleştirdiği zengin ve çok boyutlu tartışmalar düşünüldüğünde- çok geniş bir alandır ve ayrı

³ TİKA, 1992 yılında kurulmuş; 2011 yılında ise yeniden yapılandırılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz.: <http://www.tika.gov.tr/>

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. www.ytb.gov.tr

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. www.yee.org.tr

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. www.turkkon.org

⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. www.turksoy.org

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. www.twesco.org

⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <https://turk-pa.org/tr/content/cooperation/cultureandheritage>

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. www.turk-pa.org

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. <http://www.turkkon.org/en-US/turk-is-konseyi-kurulmasi/3/43/43/44>

¹² Büyük Türkçe Sözlük'te, soy "Bir atadan gelen kimselerin topluluğu, sülale", soydaş "Soyları bir olan bireylerden her biri" olarak tanımlanmaktadır. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts (Erişim Tarihi: 8 Haziran 2017)

bir makale konusudur. Bu tartışmanın kendisi bu makale için sadece bir temel çerçeve sunması bakımından önem arz etmektedir. Nitekim makale, 'Türk' kavramının ne olduğu ya da nasıl tanımlanması gerektiğine dair bir tartışmayı temel almamakta, Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihsel olarak 'Türk' ve 'soydaş' kavramı ile ilgili yasal anlamda kabul ettiği kararlar ile pratikte gerçekleştirdiği eylemler arasındaki tutarsızlığın Türk kamu yönetimine yansımalarına ve bunun Türk dış politikasında yarattığı tutarsız sonuçlara dikkat çekmektedir. Bundan dolayı "Türk"ün ne olduğu ya da kim olduğu gibi kapsamlı bir sorunsalın detaylı şekilde tartışılması bu makalenin kapsamı dışındadır. Ancak çok temel olarak farklı disiplinlerde ele alındığı haliyle en yaygın kabullerden biri, günümüzün önemli Türkologlarından biri olan Jean-Paul Roux'nun (2015: 28) da belirttiği gibi dil temelli 'Türk' tanımıdır: 'Türk, Türkçe konuşandır.' Kara ve Çatma (2017:347-352) ise 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkiye'de başlayan Türk'ün kim olduğu ile ilgili tartışmaların, 1924 tarihli Türk Ocağı Kurultayı'nda da devam ettiğini ve Türk tanımına ilişkin kabullerin genel olarak iki temel fıkri kabul etrafında tartışıldığını belirtmektedir: (i) ırkî olarak Türk olmak, (ii) kültürel/harsî Türklük. Bununla beraber, bu iki kutup arasında net bir çizgi olmadığı gibi, farklı ideolojik grupların bu iki kabulü yorumlayışları da farklılaşmakta, daha da önemlisi bu iki kutup arasında ve çoğu zaman bunlardan bağımsız tartışmalar da yapılmaktadır. Örneğin kültürel anlamda Türklüğün unsurları ne olmalı, hangi unsurlar temel alınmalı, bu unsurlar belirlenirken tarihsel ve mekânsal bir referans noktası olmalı mı gibi sorular ya da ırkî olarak Türk'ün nasıl belirleneceği, ırkın ölçümünün nasıl yapılacağı gibi sorular bu iki kutuptaki fıkri kabulleri çıkmaza sokmaktadır. Daha da önemlisi bundan bağımsız, kendini Türk hissetmek, aidiyet duymak gibi ayrı temellerle Türk'ü açıklamaya çalışan fikirlerin de varlığı, özellikle bu makalenin konusu bağlamında yeni sorular ortaya çıkarmaktadır. Mesela, soydaş olarak kabul ettiklerimiz bugün kendini ne kadar Türk hissetmektedir?

Diğer taraftan asıl konumuz olan Türkiye Cumhuriyeti kamu yönetimi uygulamaları ve mevzuatı ise Türk'ü vatandaşlık bağından vatandaşın soy bağına, kültürel kimlikten ırksal kimliğe kadar çok geniş bir yelpazede ve çelişkili bir şekilde tanımlamaktadır. Aşağıda bu konu ayrıntılı olarak tartışılacaktır.

Yasal ve Kurumsal Çerçeve Türk Vatandaşı ve Soydaş

Çalışmamız açısından yaşamsal önemi olan 'Türk kimdir?' sorusuna, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 66. maddesi aslında çok açık bir şekilde cevap vermektedir: "Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür. Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türktür." Türk Hukuku açısından en üst yasal belge olan Anayasa, Türk kavramını vatandaşlık bağı üzerinden tanımlamış ve böylece dil, din, ırk, vb. başka bağların Türklüğü tanımlayan diğer yasal düzen-

lemelerde yer almasının önünü çok açık ve güçlü bir şekilde kapamıştır. 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu da¹³ soy bağına Türk vatandaşı anne ve babadan doğan çocuğun Türk vatandaşı olduğuna hükmederek devam ettirmiştir. Dolayısıyla Türk Hukukuna göre, Anayasa ve Vatandaşlık Kanunu uyarınca soy bağı (soydaşlık), Türk vatandaşlarının soy bağı ile ilişkilidir; kan, ırk veya tarihsel bağ üzerinden değil, vatandaşlık bağı üzerinden devam etmektedir.¹⁴

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve Türk Vatandaşlığı Kanununa rağmen, aşağıda da görüleceği üzere, tarihsel olarak uzun yıllardır diğer birçok Kanun, Kanun Hükmünde Kararname (KHK), Bakanlar Kurulu Kararı, Yönetmelik ve diğer yasal düzenlemeler, normlar hiyerarşisine aykırı bir şekilde Türk kavramını ve soy bağına, Anayasanın ve Türk Vatandaşlığı Kanunu'nun çizdiği çerçevenin dışına taşıyarak, tartışmalı bir kavramsal ve yasal alt yapı kurmuştur. Örneğin çeşitli kanunlarda 'Türk soylu yabancılar'¹⁵, 'Türk soyundan ve Türk kültürüne bağlı olup'¹⁶, 'Türk asıllı ve yabancı uyruklu öğretmenler'¹⁷, 'Ahıska Türkleri olarak adlandırılan soydaşlarımız'¹⁸; KHK'larda 'Bulgaristan... uyuşuna mensup olup Türk soyundan olan kişiler'¹⁹; Bakanlar Kurulu Kararlarında 'Ahıska Türkü soydaşlarımızdan'²⁰ ve yönetmeliklerde 'Türklük belgesi'²¹ gibi ibarelere rastlanmaktadır. Son olarak 30 Mayıs 2017 tarihinde bazı Balkan ülkelerinin (Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Arnavutluk, Bosna Hersek, Kosova) vatandaşlarına istisnai olarak Türk vatandaşlığını kazanabilmeleri için İçişleri Bakanlığınca olur verilmiş ve bu yasal/ıdarî düzenleme, kamuoyuna 'İkamet Tezkereli Soydaşlara İstisnai Vatandaşlık Hakkı' olarak yansımıştır ('İkamet Tezkereli Soydaşlara', 2017).

23 Şubat 2009 tarih ve 2009/14699 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ekinde yer alan ve millî güvenlikle ilgili olması ve gizlilik içermesi nedeniyle Resmî Gazete'de yayımlanmayan Çalışma İzninden Muaf Tutulacak Türk Soylu Yaban-

¹³ Türk Vatandaşlığı Kanunu, Madde 7.

¹⁴ 6 Nisan 2016 tarih ve 27544 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik M.19/2, Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen yabancıların Türk kültürüne yakınlığı, örf ve adet birlikteliği ile geldiği bölge ve ana veya babanın soyu esas alınarak (i)Türk soylu, (ii) yabancı soylu, (iii) soyu tespit edilemeyen şeklinde belirleneceğini belirtmektedir.

¹⁵ 2527 sayılı Türk Soylu Yabancıların Türkiye'de Meslek ve Sanatlarını Serbestçe Yapabilmelerine, Kamu, Özel Kuruluş veya İşyerlerinde Çalıştırılabilmelerine İlişkin Kanun.

¹⁶ 5543 sayılı İskân Kanunu, Madde 3.

¹⁷ 16 sayılı Yabancı Memleketlerde Türk Asıllı ve Yabancı Uyruklu Öğretmenlere Sosyal Yardım Yapılması Hakkında Kanun.

¹⁸ 3835 sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun, Madde 1.

¹⁹ 375 sayılı KHK'nın Geçici 5. Maddesi.

²⁰ 2016/9642 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

²¹ 28942 sayılı Avcı Eğitimi ve Avcılık Belgesi Verilmesi Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik.

cılara Dair Yönetmelikte,²² (i) Batı Trakya Türkleri, (ii) Irak, (iii) Çin (Doğu Türkistan), (iv) Afganistan, (v) Bulgaristan uyruklu Türk soylu yabancıların çalışma izninden muaf tutulmalarına ilişkin hükümler yer almaktadır. Bu yönetmelik maddesi çalışmamız bağlamında iki açıdan önemlidir. İlk olarak, Türk soyluluk, soydaşlık gibi konulara ilişkin yasal düzenlemeler, genel olarak millî güvenlikle ilgili görülmekte ve bu konudaki çalışmalar gizlilik içermektedir. İkinci olarak ise, uygulamada Kosova, Ahıska, Kırım, Suriye gibi çok daha geniş coğrafya ve toplumlara kapsasa da sayılan beş ülke/bölge (Batı Trakya, Irak, Doğu Türkistan, Afganistan, Bulgaristan) Türk soyluluk olgusu bağlamında yasal bir belgede ilk defa yer almaktadır. Bu noktada belirtilmesi gereken önemli bir husus da soydaş kavramının ve politikalarının millî güvenlikle²³ ilgili kısmı saklı kalmak kaydıyla, millî güvenlik gerekçesinin konuya ilişkin çalışmaları ve tartışmaları engellememesi gerektiğidir.

Bu yasal düzenlemelere ek olarak, Yargıtay Ceza Genel Kurulu Hrant Dink kararında Türklük kavramını “Türk milletini oluşturan insani, dini, tarihi değerleri ile milli dil, milli duygular ve milli geleneklerden oluşan milli, manevi değerler bütünü” olarak tanımlamıştır.²⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) ise Yargıtay’ın bu tanımının “Türk etnik kökenli kişilerin sahip oldukları değerleri ve gelenekleri içerecek şekilde yorumladığını” ve bu yorumun Anayasadaki tüm Türk yurttaşlarını etnik ya da dinî aidiyetlerine bakılmaksızın kapsayan Türk tanımıyla çeliştiğini belirtmektedir.²⁵

Yukarıda kısaca özetlenen yasal düzenlemelerden de görüleceği üzere, tespit edebildiğimiz kadarıyla yaklaşık 10 Kanun, 2 Kanun Hükmünde Kararname, 2 Bakanlar Kurulu Kararı, 25 Yönetmelik ve 5 Genelge gibi farklı seviyedeki birçok yasal düzenleme, Anayasayla ihtilafli bir şekilde, Türk kavramını vatandaşlık bağını aşacak bir soy bağına dayandırmaktadır.

²² Resmî Gazete’de yayınlanmayan bu yönetmeliğin 3. Maddesinin 1. Fıkrasının iptal edilmesine ilişkin Danıştay kararı için bkz. <https://www.tmmob.org.tr/sites/www.tmmob.org.tr/files/tara0001.pdf>, (Erişim tarihi: 8 Haziran 2017)

²³ Özellikle 1 Ocak 2017 gecesi İstanbul’da bir gece kulübünde gerçekleştirilen ve 39 insanın ölümüne neden olan terörist saldırının Özbek asıllı bir Kırgız vatandaşı tarafından gerçekleştirilmesi ve olayın ardından Türkiye’deki -özellikle Orta Asya kökenli- yabancılara yönelik toplumsal bir tepki oluşması, millî güvenlik bağlamında önemli bir ayrıntıdır.

²⁴ Yargıtay Ceza Genel Kurulunun 2006/9-169 E., 2006/184 K. Numaralı kararının tam metni için bkz. <https://emsal.yargitay.gov.tr/BilgiBankasiIstemciWeb/GelismisDokumanAraServlet>.

²⁵ AİHM’nin 14 Eylül 2010 tarih ve 2668/07, 6102/08, 30079/08, 7072/09 ve 7124/09 başvuru numaralı kararının, orijinal (Fransızca) ve tam metni için bkz.: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-100383%22%5D%7D>; Kararın T.C. Adalet Bakanlığınca yapılan gayri resmi Türkçe çevirisi için bkz. <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf?library=ECHR&id=001-126590&filename=CASE%20OF%20D%20C4%20B0NK%20v.%20TURKEY%20-%20%20Turkish%20Translation%20by%20the%20Turkish%20Ministry%20of%20Justice.pdf>

Nitekim Cin (2005: 2) de yerinde bir tespitle yasalarımızda yer alan ‘Türk soylu olma’ kavramının sosyolojik bir olgu olduğunu şöyle belirtmektedir:

Türk hukukunda çeşitli yasal düzenlemelerde, “Türk soyundan kişiler”, “Türk soyundan olanlar”, “Türk soylu yabancılar” gibi kavramlara rastlanmaktadır. Ancak mevzuatımızda “Türk soyundan olma” veya “Türk soyluluk” tanımlanmadığı gibi “Türk soyluluğu” hangi esaslara göre tespit edileceği konusunda da bir açıklık bulunmamaktadır. Bu sebeple, kimin Türk soylu olduğuna yetkili makamlar karar verecektir. Vatandaşlığın bir kişi ile belirli bir devlet arasındaki hukukî bağı ifade etmesine karşılık; milliyet ve soy kavramları ırk, dil, din ve kültür gibi öğeleri kapsayan, teknik anlamda hukukî olmayan; sosyolojik kavramlardır. Bu sebeple, Türk soyluluğu tespitinde uygulanabilecek kesin bir ölçüt bulunmamaktadır. “Türk soylu olma”, sosyolojik bir olgudur.

Kanun, KHK, Bakanlar Kurulu Kararları ve Yönetmelikler, Anayasa’da yer almayan bu sosyolojik olguyu iç hukukumuzda taşımakta ve soydaş olarak tanımlanan yabancı devlet vatandaşlarına Türkiye’de çalışma izninden muaf tutularak iş sahibi olma, Türkiye’ye yerleştirilme, ev sahibi olma, Türk vatandaşlığına istisnâ şartlarla ve çok daha kolay geçme, üniversitede diğer yabancı öğrencilere göre daha az harç ödeme, Avcılık Kursuna katılma, Avcı ruhsatı alma, vb. birçok konuda soydaş olarak tanımlanmayan yabancı devlet vatandaşlarına göre önemli avantajlar sağlamaktadır. Özetle, Ganiyeva’nın da (2018: 259-260) belirttiği gibi Türk soylu yabancılar Türkiye’de ikamet eden diğer yabancılara nazaran daha ayrıcalıklı bir statüdedirler.

Aktörlerin Eylem ve Söylemlerinde ‘Soydaş’ Kavramı ve Kabulü

Siyasî Aktörler

Vatandaşlık ve soydaşlık arasındaki, kanunlarda yer alan çelişkili durum, kanun uygulayıcıların ve yöneticilerin söylem ve eylemlerinde de devam etmektedir. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Genel Başkanı Dr. Devlet Bahçeli 13 Temmuz 2013’te hükümete yönelik eleştirisinde şu ifadelere yer vermektedir (“Bahçeli’den Erdoğan’a”, 2017):

Türkmenler her gün tabuta koyulurken... AKP hükümeti ne yapmaktadır? Başbakan Erdoğan’ın Mısır’da ölenlere neredeyse bir ağıt yakmadığı kalmışken, Türkmen kardeşlerimizi ağzına bile almaması dikkat çekici bir vefasızlık ve vicdansızlıktır. Bu kafa yapısına göre Gazze, Kerkük’ten daha önemlidir. Somali, Musul’dan daha değerlidir. Kahire, Tuzhurmatu’dan daha gözdedir.

Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) Genel Başkan Yardımcısı Doç. Dr. Hüseyin Çelik ise 14 Temmuz 2013'te Bahçeli'nin eleştirisine verdiği cevapta "Sayın Bahçeli ölen insandır, ölen Müslümandır. Biz soydaş ve soydaş olmayan diye nitelendirmeyiz. Bunu yapan sizin gibi ırkçı bakış açısına sahip olanlardır." ("Çelik'ten Bahçeli'ye", 2017) diyerek, soydaş nitelemesinin ırkçılık olduğunu ifade etmektedir.

Ocak 2016'da dönemin Başbakan Yardımcısı Doç. Dr. Yalçın Akdoğan Dünya Ahıska Türkleri Birliği (DATÜB) Başkanı Ziyattin Kassanov başkanlığındaki 9 ülkeden 20 kişilik heyeti kabulünde 'Türkiye'nin Ahıskalı soydaşlarımıza her türlü desteği verdiğini' belirtmiş ("Başbakan Yardımcısı Yalçın", 2017) ve soydaş kavramını, vatandaşlık kavramının ötesinde kullanmıştır.

5 Nisan 2016 tarihinde dönemin Başbakanı Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu grup toplantısında "Diyarbakır ile Lefkoşa havalimanına uçuşlar başlayacak.... Bunun sembolik önemi de var. Diyarbakır'dan Erbil'e ulaşan her uçak dış Türklere de dış Kürtlere de selamlar götürecektir. Bilinsin ki dış Kürtler de dış Türkler de himayemiz altındadır." diyerek ("Davutoğlu: Dış Türkler", 2017), dış Türkler ve dış Kürtler şeklindeki ayrıştırma ile, özellikle Türk kavramını anayasal tanımın dışına taşımıştır.

Halkların Demokratik Partisi (HDP) Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ın 8 Ekim 2014'te düzenlediği basın toplantısında "Kobani değil Azerbaycan olsaydı, Türk halkı da sınıra yığılsaydı, hükümet oradaki Türkleri gazla copla dağıtırmıydı?" ("Demirtaş: Bayrak", 2017) cümlesi, iktidar veya muhalefet fark etmeksizin, siyasi dil ve algının, ırk bağı üzerinden nasıl derin bir çatlak haline dönüştüğünü göstermesi açısından önemli bir örnektir.

Sadece siyasetçilerin konuşma ve açıklamalarında değil, parti ve hükümet programlarında da "yurtdışı vatandaş, soydaş, akraba topluluklar" kavramları yer almaktadır:

- 24 Mayıs 2016 tarihinde açıklanan 65. Hükümet Programında (AK Parti) "Yurtdışında Yaşayan Vatandaşlarımız, Soydaşlarımız ve Akraba Topluluklarımız" başlıklı özel bir bölüm bulunmaktadır ("65. Hükümet Programı", 2017). 144 sayfalık Hükümet Programı'nda 4 sayfa ayrılan bu bölümde, yurtdışında yaşayan vatandaşlara, soydaşlara ve akraba topluluklara yönelik son derece kapsamlı ve ayrıntılı çalışma başlıklarına ve hedeflere yer verilmiş, ayrıca "üniversiteler bünyesinde Diaspora Araştırma Enstitülerinin kurulmasının ve geliştirilmesinin destekleneceği" belirtilmiştir.
- MHP 8 Kasım 2009 tarihli Parti Programında ("Milliyetçi Hareket Partisi", 2017) "Yurt Dışındaki Vatandaşlarımız" ve "Türkiye dışındaki soydaş ve

akraba topluluklar” konuları yer almaktadır.

- Cumhuriyet Halk Partisi’nin (CHP) Parti Programında (“Çağdaş Türkiye için”, 2017) “Yurtdışındaki yurttaş ve soydaşlarımızın onurlu ve güvenceli yaşam ve çalışma hakkı için kapsamlı bir program uygulamaya konulacak” başlığına yer verilmekte ve programın çeşitli yerlerinde yurtdışında yaşayan vatandaşlara ve soydaşlara ilişkin konular yer almaktadır.
- İyi Parti Programında (“İyi Parti Programı”, 2017) “Yurt dışında yaşayan Türk çocuklarının kültürel kimliklerini korumaları, Avrupa Türkleri, soydaşlarımız” kavramlarına yer verilmektedir.
- HDP’nin Parti Programında (“Halkların Demokratik Partisi”, 2017) konumuzla ilgili herhangi bir ifadeye rastlanmamıştır.

Görüldüğü üzere, siyasî partilerin ve siyasetçilerin kullandığı dilde de Türk kelimesinin anlamı yasal tanımın ötesine geçmekte; soydaş, akraba topluluklar gibi tanımlanmamış kavramlar öne çıkmaktadır.

Kamu Yönetimi Aktörleri: Diploması ve Bürokrasi

Türkiye Cumhuriyeti bürokrasisinin, diaspora konusuyla ilgili temel kurumu olan Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) 5978 sayılı kuruluş kanununda (M.1, M.2, M.9, M.18, M.28) sıklıkla yer alan soydaş kavramını, kurumsal çalışma ve söylemlerinde -herhangi bir tanım olmaksızın- kullanmaktadır. Dönemin YTB Başkanı 4 Haziran 2015 tarihinde Edirne’de düzenlenen Roman Çalıştayı’nın açılışında, YTB olarak *soydaş ve akraba topluluklara* yönelik önemli çalışmalar yürüttüklerini... Balkanlardaki ve diğer bölgelerdeki *Roman vatandaşlarımızın* [karşılaştıkları] ayrımcılıkların önüne geçmek için projeler geliştirdiklerini... [bu kapsamda] Trakya Üniversitesi ve YTB işbirliği ile Roman Raporu hazırlayaca[klarını] belirtmiş ve Balkanlar ve diğer bölgelerdeki Romanları dahi soydaş kavramının bağlamına dahil etmiş; vatandaş, soydaş ve akraba topluluk kavramlarını anlaşılamaz ve içinden çıkılmaz bir kavramsal boyuta taşımıştır (“YTB’den Roman Raporu”, 2017).

Türkiye’nin Atina Büyükelçisi 2012’de Batı Trakya’ya yaptığı bir ziyarette konuşmasına “Değerli soydaşlarım” diye başlamış, “Hem Yunanca hem Türkçe bilen soydaşlarımız olarak sizin Yunanistan’ın kalkınmasında ve Türkiye-Yunanistan ilişkilerinin daha da gelişmesinde oynayacağınız çok önemli roller olduğuna inanıyorum.” (“T.C. Atina Büyükelçisi”, 2017) diyerek Batı Trakya Türklerini soydaş kavramı bağlamında değerlendirmiştir.

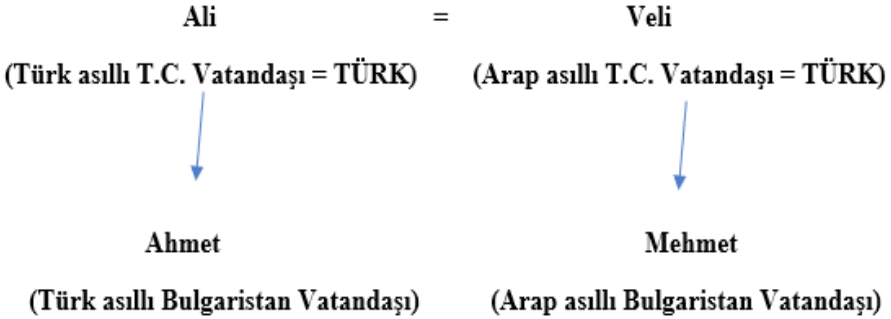
Yunus Emre Enstitüsü (YEE) tarafından Aralık 2015’te Kosova-Priştine’de gerçekleştirilen Türkçe eğitimi de “Kosova’da Soydaş Öğretmenler İçin

Hizmet İçi Eğitim Düzenlendi” başlığıyla verilmektedir (“Kosova’da Soydaş Öğretmenler”, 2017).

Yukarıdaki örneklerden de görüleceği üzere hem yasal düzenlemeler hem de siyaset, diplomasi ve bürokrasi dili, soydaş kavramını, tüm Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının soy bağı üzerinden değil, sadece Türk etnisitesinin soy bağı üzerinden yorumlamaktadır. Oran (2016: 249-272), Türk teriminin niteliğine ilişkin yargısal düzenleme ve uygulamalardan bahsederek “Türkiye’de yargı mensupları ‘Türk’ deyince milleti değil etnisiteyi anlamışlardır” demektedir. Ancak yukarıda açıklanan ayrıntılar göz önüne alındığında ve Türkiye’nin diaspora politikalarına bakıldığında, sadece yargı mensuplarının değil siyasetçilerin, bürokratların, diplomatların ve hatta akademisyenlerin dahi Türk deyince milleti değil, etnisiteyi anladığı görülmektedir. Bu durum Tanzimat’tan beri süregelen eşit vatandaşlık idealinin, aradan geçen yaklaşık 180 yıla rağmen, toplumsal kültüre ve bilince yerleşmediğinin; hukuk, siyaset ve akademide de henüz tam anlamıyla kabul görmediğinin bir göstergesidir.

Bu kavramsal karışıklık, yasal düzenlemelerde olduğu kadar, uygulamalarda da kendini göstermekte, Türk Diasporasının temelini oluşturacak Türk kavramı ve toplumu, yasal ve kişisel bakış açılarındaki farklılık nedeniyle tanımlanamamaktadır.

Şekil 2. Vatandaş-Soydaş İlişkisi

Bu durum, temel bir soruyu cevaplanamaz hale getirmektedir: Anayasaya göre Türk Vatandaşı (yani Türk) olan ve Türkiye Cumhuriyeti devletine vergi veren Türk etnisitesine mensup Ali’nin Bulgaristan’daki akrabası Ahmet soydaş mıdır? Yasal düzenlemeler ve uygulamalar bu soruya çok açık bir şekilde *Evet* yanıtı vermektedir. Öyleyse bu durumda, yine Anayasaya göre Türk Vatandaşı (yani Türk) olan ve Türkiye Cumhuriyeti devletine vergi veren Arap etnisitesi-

ne mensup Veli'nin Bulgaristan'daki akrabası Mehmet, soydaş mıdır? Yasa ve uygulama bu soruya ise çok net bir şekilde *Hayır* yanıtı vermektedir. Yasal düzenlemeler ve bürokratik/diplomatik uygulamalardan da görüldüğü üzere soydaş kavramı, Türk vatandaşlığı bileşenin parçaları olan tüm etnik kimlikler üzerinden değil sadece ve sadece Türk etnisitesinin kimliği üzerinden tanımlanmakta ve kullanılmaktadır. Bu durum tartışılmaya muhtaçtır ve bu konuda bilinçli bir tercih yapılması gereklidir.

Türk Siyasal Hayatında Yeni Bir Sorun Alanı: Soydaş Politikaları ve Türk Dış Politikasına Yansımaları

Türkiye'nin yukarıda açıklanan politik ve yasal karışıklıklar doğrultusunda, soydaş konusuna ilişkin dış politika eylemleri, yeni bir sorun alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle Türkiye'de yaşayan Balkan kökenli (ve Türk soylu) çifte vatandaşların ve/veya yabancıların ülkelerindeki yerel ve genel seçimlere katılmalarını sağlamak için yapılan devlet destekli organizasyonlar, Türkiye Bursları kapsamında düzenlenen öğrenci seçme sınavları, soydaş toplumlara sağlanan maddî destekler, vb. birçok konuda Türkiye, diğer ülkelerle politik sorunlar yaşamaktadır. Ancak bu sorunların birçoğu istihbarat örgütleri tarafından yönetilmekte; kamuoyuna ve basın yayın organlarına yansımadan Türkiye Cumhuriyeti büyükelçilikleri ve dış misyonları tarafından yönlendirilmektedir. Çin, Rusya, Ukrayna, İran, Yunanistan, Bulgaristan, Kosova, Irak, vb. birçok ülkede Türkiye'nin soydaş politikalarından kaynaklanan diplomatik sorunlar yaşanmış (veya yaşanmakta) olup, bu sorunlar nadiren kamuoyuna yansımaktadır. Türkiye'nin özellikle Balkan ülkelerindeki soydaşlara yönelik politikaları, vize rejimlerinin sertleştirilmesi, resmî heyetlere vize verilmemesi, resmî kurum temsilcilerinin veya sivil toplum kuruluşları yetkililerinin gözaltına alınması, sınır dışı edilmesi ve ülkeye girişlerinin yasaklanması gibi önemli fakat düşük profilli sorunlara neden olmaktadır.

Bu konuya ilişkin açık kaynağa dönüşen sınırlı örneklerden birisi, 17 Mart 2017 tarihinde Bulgaristan'ın Ankara Büyükelçisi'ni, Türkiye'nin Bulgaristan'daki Bulgar vatandaşı Türk soydaşlarına yönelik politikaları kapsamında Bulgaristan seçimlerine karışmakla suçlayarak geri çağırmasıdır ("Bulgaristan, Ankara Büyükelçisi'ni, 2017). Başka bir örnek olay da, Kosova Dışişleri Bakan Yardımcısı Gjergj Dedaj'ın 29 Temmuz 2018 tarihinde sosyal medya hesabından yaptığı paylaşımında Kosova'da yaşayan Türkleri (ve Sırpaları) "Balkanların Cadıları" olarak tanımlayarak Türkiye'nin hedefinin yeniden Kosova'daki tarihsel stratejik konumuna geri dönmek olduğunu ve bunu da Kosova'daki Türkler üzerinden gerçekleştirmek istediğini, bu kirli işgalcilerin kalıntılarını Kosova'dan kazıyıp atmak gerektiğini belirtmesidir ("Bakan Yardımcısı

Dedaj”, 2018). Kosova Dışişleri Bakan Yardımcısının Türkiye’yi ve Kosova Türkleri’ni suçlayan bu açıklamalarının ardından Dedaj, Kosova Demokratik Türk Partisi (KDTP) milletvekillerinin de baskısının ardından 3 Ağustos 2018 tarihinde görevden alınmış (“Damka Dedaj Görevden”, 2018), 4 Ağustos 2018 tarihinde ise Dedaj’a destek amacıyla toplanan bir grup Kosovalı, ırkçı ve ayrımcı sloganlar atarak Türk Bayrağı’nı yakmış (“Türkiye Kosova’nın Stratejik”, 2018), 6 Ağustos 2018 tarihinde ise Gjergj Dedaj Kosova’nın Makedonya Büyükelçisi olarak atanmıştır (“Cumhurbaşkanı Thaci Dedaj’ı”, 2018).

Yabancı ülkeler ve Türkiye arasındaki soydaş politikalarından kaynaklanan sorunlar sadece devletlerarası seviyede yaşanmamaktadır. Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Başkanı Prof. Dr. Mustafa Kaymakçı’nın 30 Ağustos 2016’da bir proje için araştırma yapmak üzere gittiği Yunanistan-İstanköy’de gözaltına alınması ve daha sonra “ülkedeki kamu düzenine tehdit oluşturduğu” gerekçesi ile Yunanistan’dan sınır dış edilmesi bu konuda verilebilecek önemli bir örnektir (“FUEN 2017 Genel”, 2017).

Yukarıda nadiren kamuoyuna yansımış olan birkaç örnekten de görüldüğü üzere, soydaş politikaları Türkiye’yi dış politikada zorlamakta, her bir sorun özelinde Dışişleri Bakanlığı bu tür sorunları genellikle düşük profilli bir şekilde ve diplomatik ilişkiler çerçevesinde çözmeye çalışmaktadır.

Sonuç

Yukarıda ayrıntılı bir şekilde tartışıldığı üzere, soydaş kavramı ve bu kavrama ilişkin kavramsal, yasal ve politik gelişmeler, Türkiye’nin iç ve dış politikasında birkaç açıdan sorunludur. Yasal açıdan, soydaş kavramı belirsiz, tutarsız ve çelişkili bir düzleme denk gelmektedir. Her ne kadar Anayasa’da Türklük etnik bir aidiyete değil vatandaşlık bağına dayanan yasal bir kavram; soydaş da vatandaşlık üzerinden devam eden bir bağ olarak tanımlansa da, birçok kanun, KHK, yönetmelik, genelge ve hatta Yargıtay kararı dahi, Türklük’ü ve dolayısıyla soydaşlığı etnik bir bağ olarak yorumlamakta/düzenlemektedir. Bu ise, Türkiye’de normlar hiyerarşisine aykırı bir şekilde Anayasa ile çelişen yasal düzenlemelerin varlığına ilişkin çarpık bir durum ortaya koymaktadır. Yasal açıdan işaret edilmesi gereken bir diğer önemli konu da, soydaşlara ilişkin Resmi Gazete’de yayınlanmayan kanunlar, gizli yönetmelikler, kamuoyuna açıklanmayan iç yönergeler, vb. yasal düzenlemelerin, soydaş konusunun araştırılması/tartışılması ihtiyacını geciktirdiğidir.

Siyasî açıdan, soydaş kavramı Türk siyasî hayatında tartışmalı bir konu haline gelmektedir. Hem siyasî parti yöneticilerinin söylemlerinde hem parti temsilcilerinin birbirleri ile yaptıkları tartışma ve eleştirilerde hem de siyasî partilerin

parti programlarında soydaş kavramı sıklıkla kullanılmaktadır. Kavramın siyasî bağlamdaki belirsizliğinin ortaya koyduğu ilginç durumlardan biri de, soydaş kavramının siyasî tartışmalarda bazen suçlama bazen de savunma amacıyla kullanılmasıdır.

İç politika açısından, soydaş kavramı ‘Türkiye Cumhuriyeti’nin tüm vatandaşlarının, etnik, dinsel, vb. ayırım gözetmeksizin Türk oldukları’ şeklindeki kapsayıcı yaklaşımını temelden sarsmakta, ‘yurt içinde eşit olan tüm Türk vatandaşlarının yurtdışındaki soydaşlarının niye eşit olmadığı’ sorusunu cevapsız bırakmaktadır. Özellikle Türkiye’de yaşayan Kürt asıllı Türk vatandaşlarının Türkiye dışındaki soydaşlarına ilişkin ‘dış Türkler de dış Kürtler de...’, ‘Kobani değil Azerbaycan olsaydı...’ gibi politik söylemler bu çelişkiyi derinleştirmektedir.

Dış politika açısından, soydaş politikaları kamu diplomasisi, yumuşak güç, vb. söylemlere rağmen neredeyse her durumda diplomatik sorunlara neden olan ve Balkanlar’dan Orta Doğu’ya, Kafkaslar’dan Asya’ya kadar birçok coğrafyada Türkiye’yi dış politikada zora sokan yeni bir kriz alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Türkiye’nin soydaş politikalarına ilişkin diğer ülkelerle yaşadığı sorunlar her ne kadar kamuoyuna yansıtılmadan ve diplomatik ilişkiler çerçevesinde ve sessizce çözülmeye çalışılsa da, bu durum Türkiye’nin dış politikasına katkı sağlamaktan uzaktadır. Üstelik diğer ülkelerle yaşanan bu sorunlar, soydaş bireyleri ve toplumları da yaşadıkları ve vatandaşı oldukları ülkelerde zor durumda bırakabilmektedir.

İç politika ve dış politikadaki birbiriyle ilintili bu süreç, Türk kimliğinin inşasında öz ve ötekinin yeniden ve sorunlu bir şekilde inşasına da yol açmaktadır. Kimlik inşa süreçlerinde öz ve öteki ayrımında, ötekinin inşası üzerinde durulmakla birlikte, soydaş kimliğinin inşası tersten bir çabayla biz kimliğini genişletme arayışıdır. Üstelik ötekinin (yabancı) bir kısmını (soydaş) öz kimliğin içine dahil ederken, özün (vatandaş) bir kısmını (Türk soylu olmayan Türk vatandaşı) ötekileştirmektedir. Yani devlet, (yabancı) bireyin kimliğini (soydaş olarak) inşa ederken, kendisine ait (anayasayla belirlenmiş) devlet kimliğini de yeniden inşa etmektedir. Aktör-yapı ilişkisinin doğal bir sonucu olarak, aktör (devlet) inşa ettiği yapıya benzemeye başlamaktadır. Bu durum evrensel olandan kopup tikele, anakronik bir ulus inşa sürecine ve devletin kimliğinin dönüşümüne işaret etmektedir. Yeni bir soydaş kimliği inşa eden, bu kavramı Türk ırkı ile bağdaşık bir şekilde yorumlayan, Türk ırkı üzerinden tanımladığı soydaş kavramına ilişkin yasal ve kurumsal alt yapıyı güçlendiren bir devletin giderek etnisite temelinde ‘düşünen’ bir devlet kimliğine bürünmesi şaşırtıcı olmayacaktır.

Akademik açıdan, soydaş kavramına ilişkin giderek artan bir ilgi görül-

mehtir. Ancak bu kavramın barındırdığı belirsizlik yeterince araştırılmamakta; ne, neden, nasıl gibi sorular sorulmadan yayınlar yapılmakta; soydaş kavramı akademik eserlerde de çok sık ve kolay kullanılmaktadır. Türk kavramının kendisinin farklı disiplinlerde (özellikle Türkoloji) tartışılma şekli ve yoğunluğuna rağmen, Türk kavramının ne/kim olduğu tartışmasının Türk vatandaşlığı ve soydaş kavramı üzerindeki etkileri ve bunların birbirleriyle ilişkisine dair yarattığı sonuçlar henüz detaylı bir şekilde irdelenmemiştir. Bu makale bu anlamda söz konusu tartışmaya ufak da olsa bir katkı/bir başlangıç gerçekleştirmeyi amaçlamıştır.

Bununla beraber, tüm bu tartışmaların ardından şunu belirtmekte fayda görülmektedir: soydaş kavramı gerek dış gerekse iç politikada yarattığı tüm bu çelişiklere rağmen belirli bir ihtiyaçtan dolayı ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı, yukarıda belirtildiği gibi soydaş kavramı bütüncül bir şekilde devletin tüm erkleri tarafından tutarlı bir şekilde yeniden ele alınmak zorundadır. Bu anlamda belki de söz konusu kavram yerine “Türkçe konuşan toplumlar” gibi -başka bir çalışma konusu olabilecek- bir kavramsallaştırmaya gidilmesinin²⁶ daha uygun olacağı değerlendirilmektedir.

Bu çalışma Türk kamu yönetimine ilişkin çalışmaların, Türk siyasal hayatı açısından önemli sorunsallardan biri haline dönüşen soydaş kavramına ilişkin vatandaşlık, yerli-yabancı ayrımı, ulusal kimlik gibi konulara odaklanmasının acilen gerekli olduğunu göstermektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin yasama, yürütme ve yargı organlarının bütüncül bir şekilde ele alması gereken bu tartışma, iç politikadan başlayarak dış politikaya taşan ve yeni iç ve dış sorunlara neden olan bir kavramsal, kuramsal, kurumsal ve yasal zeminde belirsizliğini korumaktadır. Bu bağlamda, yukarıda da belirtildiği gibi, bu çalışmanın soydaş konusuna ilişkin akademik araştırmaları ve tartışmaları tetikleyecek yeni bir başlangıç olması amaçlanmaktadır.

Kaynakça

16 sayılı Yabancı Memleketlerde Türk Asıllı ve Yabancı Uyruklu Öğretmenlere Sosyal Yardım Yapılması Hakkında Kanun (1960, 16 Aralık). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.4.168.pdf>.

2016/9642 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı (2016, 27 Aralık). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/12/20161227.htm>

2527 sayılı Türk Soylu Yabancıların Türkiye’de Meslek ve Sanatlarını Serbestçe Yapabilmelerine, Kamu, Özel Kuruluş veya İşyerlerinde Çalıştırılabilmelerine İlişkin Kanun (1981, 25 Eylül). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2527.pdf>.

²⁶ Nitekim Türk kamu yönetimi özellikle 2000’lerle beraber kurulan ve soydaş kavramı ile ilişkili olan yeni kurumların birçoğunda ve Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi gibi bölgesel örgütlerde bu kavramsal laştırmaya yakın bir anlayışın benimsenmeye başladığı görülmektedir.

27544 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (2010, 20 Ocak). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/04/20100406-9.htm>

28942 sayılı Avcı Eğitimi ve Avcılık Belgesi Verilmesi Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik (2004, 31 Aralık). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.7222&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=>

375 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (2006, 26 Eylül). Erişim adresi: <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/09/20060926-1.htm>

3835 sayılı Ahıska Türklerinin Türkiye'ye Kabulü ve İskânına Dair Kanun (1992, 2 Temmuz). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3835.pdf>

5543 sayılı İskân Kanunu (2006, 19 Eylül). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5543.pdf>

5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanunu (2009, 29 Mayıs). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5901.pdf>

5978 sayılı Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun (2010, 24 Mart). Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5978.pdf>

65. Hükümet Programı, <https://www.akparti.org.tr/site/haberler/65.-hukumet-programi/84149#1>. (Erişim tarihi: 8 Haziran 2017)

Bahçeli'den Erdoğan'a Sert Sözler, <http://www.hurriyet.com.tr/bahceliden-erdogana-sert-sozler-23724277> (Erişim tarihi: 8 Haziran 2017)

Bakan Yardımcısı Dedaj Türkleri Kosova'dan Kazıyıp Atmak Gerek <http://kosovali.org/bakan-yardimcisi-dedaj-turkleri-kosovadan-kaziyip-atmak-gerek>. (Erişim tarihi: 20 Kasım 2018)

Başbakan Yardımcısı Yalçın Akdoğan Ahıskalıları Kabul Etti, https://www.ytb.gov.tr/haber_detay.php?detay=4930 (Erişim tarihi: 8 Haziran 2017)

Bulgaristan, Ankara Büyükelçisi'ni geri çağırdı, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/bulgaristan-ankaradaki-elcisini-geri-cagirdi-40397925>. (Erişim tarihi: 20 Kasım 2018)

Cin, M. (2005). "Türk Soylu Yabancıların Türkiye'de Çalışma Özgürlüğü". *Mevzuat Dergisi*,8(88), 1-14.

Cumhurbaşkanı Thaci Dedaji Makedonya Büyükelçisi Olarak Atadı, <https://kosovali.org/cumhurbaskani-thaci-dedaji-makedonya-buyukelcisi-olarak-atadi>. (Erişim tarihi: 20 Kasım 2018)

Çağdaş Türkiye için Değişim: CHP Parti Programı, <http://www.chp.org.tr/wp-content/uploads/chpprogram.pdf>. (Erişim tarihi: 8 Haziran 2017)

Çelik'ten Bahçeli'ye sert yanıt, <http://www.hurriyet.com.tr/celikten-bahceliye-sert-yanit-23725101>. (Erişim tarihi: 8 Haziran 2017)

Damka: Dedaj Görevden Alındı, <https://kosovali.org/damka-dedaj-gorevden-alindi> (Erişim tarihi: 20 Kasım 2018)

Davutoğlu, A. (12 Mayıs 2012). Başbakanlık YTB'de verdiği konferans.

Davutoğlu: Dış Türkler ve dış Kürtler himayemiz altında, <http://www.ensonhaber.com/davutoglu-dis-turkler-ve-dis-kurtler-himayemiz-altinda-2016-04-05.html>. (Erişim tarihi: 8 Haziran 2017)

Demirtaş: Bayrak ve heykel yakanları kınıyorum, <http://www.hurriyet.com.tr/demirtas-bayrak-ve-heykel-yakanlari-kiniyorum-27345547>. (Erişim tarihi: 8 Haziran 2017)

Fuen 2017 Genel Kurulu, Dernek Başkanımız Mustafa Kaymakçı'nın Yunanistan'dan Sınır Dışı Edilmesini Kınadı, <https://rodosistankoyturkleri.org.tr/fuen-2017-genel-kuruludernek-baskanimiz-mustafa-kaymakcinin-yunanistandan-sinir-disi-edilmesini-kinadi/>. (Erişim tarihi: 20 Kasım 2018)

Ganiyeva, S. (2018) "Türk Soylu Yabancıların Türkiye'de Çalışma Hakkı Ve Uygulamada Karşılaştıkları Sorunlar", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2018 (139), 259-260.

Halkların Demokratik Partisi Programı: Emek, eşitlik, özgürlük, barış ve adalet için, <http://www.hdp.org.tr/tr/parti/parti-programi/8>. (Erişim tarihi: 8 Haziran 2017)

Hopf, T. (2002). *Social Construction of International Politics: Identities and Foreign Policies*. New York: Cornell University Press.

İkamet Tezkereli Soydaşlara "İstisnai Vatandaşlık" Hakkı, <http://www.balturk.org.tr/ikamet-tezkereli-soydaslara-istisnai-vatandaslik-hakki/> (Erişim tarihi: 8 Haziran 2017)

İyi Parti Programı, http://iyiparti.org.tr/Assets/pdf/iyi_parti_programi.pdf (Erişim tarihi: 20 Kasım 2018)

Jackson, R. ve G. Sørensen, (2006). *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. Oxford: Oxford University Press.

Kara, H. ve B. Çatma, (2017). "Modern Türk Kimliğinin Oluşumunda 'Türk Kimdir' Tartışmaları ve Türk Ocağı Kurultayı (1924)". *Anemon Dergisi*, 5(2), 339-360.

Katzenstein, P. (1996). "Alternative Perspectives on National Security", *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics*. New York: Columbia University Press.

Kosova'da Soydaş Öğretmenler faaliyet haberleri İçin Hizmet İçi Eğitim Düzenlendi, http://www.yee.org.tr/tr/faaliyethaberleri/kosova-da-soydas-ogretmenler-icin-hizmet-ici-egitim-duzenlendi_1756. (Erişim tarihi: 8 Haziran 2017)

Milliyetçi Hareket Partisi Parti Programı: Geleceğe Doğru, http://www.mhp.org.tr/usr_img/_mhp2007/kitaplar/mhp_parti_programi_2009_opt.pdf. (Erişim tarihi: 8 Haziran 2017)

Oran, B. (2016). "'Türk' Teriminin Öyküsü", *21. Yüzyılda Milliyetçilik*. E. Aktopkrak ve C. Kaya (Ed.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Roux, J. (2015). *Türklerin Tarihi: Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

T.C. Atina Büyükelçisi Kerim Uras Batı Trakya'da, <http://www.batitrakya.org/bati-trakya-haber/tc-atina-buyukelcisi-kerim-uras-bati-trakyada.html> (Erişim tarihi: 11 Nisan 2014)

Türkiye Kosova'nın Stratejik Ortağıdır ve Olmaya da Devam Edecektir, <https://kosovali.org/turkiye-kosovanin-stratejik-ortagidir-ve-olmaya-da-devam-edecektir>. (Erişim tarihi: 20 Kasım 2018)

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6458.pdf>. (Erişim tarihi: 07.05.2018)

Yaldız, F. (2019). "A Critical Approach to the Term of Turkish Diaspora", *Bilig*, (yayın aşamasında).

YTB'den Roman Raporu, https://www.ytb.gov.tr/haber_detay.php?detay=266. (Erişim tarihi: 19 Haziran 2017)

Yurtdışında Yaşayan Türk Vatandaşları, http://www.mfa.gov.tr/yurtdisinda-yasayan-turkler_tr.mfa. (Erişim tarihi: 07.05.2018)